



## I hjärtat af Asien.\*)

### I.

Under något mera än fyra dygn hade vi, mina reskamrater och jag, med bantåg genomlat Rysslands vidsträckt slätter, utan andra nämnvärda uppehåll än ett på några timmar i Moskva. Våren hade i år kommit ovanligt sent, så att ännu i slutet af april snö låg i massor på mot solen skyddade sluttningar. Stepperna voro svarta eller hyste ännu fjolärets vissnade örter, hvarjämte stora sträckor voro öfversvämmade af snövattnet. Först söder om Don hade all snö försvunnit, en skiftning i grönt kunde iakttagas, och vårens förstlingar hade öppnat sina kalkar. Ingenstädes hade dock steppen antagit denna fagra grönska, som jag så väl erinrade mig från tidigare resor, och hvilken i förening med den skenbart ändlösa slätten värkar så betagande på nordbon. Likaså hade jag icke denna gång tillfälle att beundra den härliga tafla Kaukasus under en klar dag erbjuder, då först Elbrus såsom en snöbulla höjer sig öfver horisonten och sedan, under det man nalkas bär-

\*) Senaste vår utrustades af universitetet en expedition, som skulle företaga botaniska och zoologiska forskningar i vissa delar af Central Asien. Deltagare i denna voro magister K. E. Stenros, studeranden S. Czarnecki samt författaren, som i det följande skildrar en del af färden, i hopp om att det kan intressera kalenderns läsare att höra något från dessa aflägsna trakter.

gen, småningom den ena efter den andra af jättarne i Centralkaukasus träda fram. Regn och dimma rådde nästan hela den tid, under hvilken bantåget förde oss mot öster öfver Grosnoje till Petrovsk vid Kaspiska hafvets nordvästra kust.

Petrovsk är en liten stad, som under högsommaren, då nästan all vegetation är förbränd och vinden drifver upp stofmoln från gatorna, eller under hösten, då regnet gör dem bottenlösa, måtte vara en föga angenäm vistelseort. Har man däremot förmånen att under en vacker vårdag bestiga en af de närbelägna höjderna, så företer staden en anslående taffla. Bakom den resa sig de skoglösa förbärgen till Kaukasus och i fjärran framskymta de dagestanska snöfjällen, glittrande i solskenet. Framför sig har man det blånande hafvet utan tecken till holmar. Vid stationen likasom vid hamnen, som skyddas af en långt utskjutande vägbrytare, råder en liflig rörelse, vid hvilken naftan spelar hufvudrollen. Längs vägarna draga långa tåg af forvagnar förespända med oxar långsamt fram. På slutningarna ligga flere stora byar (auler) bebodda af lesgier, hvilka äfven bilda hufvudstommen af den befolkning, som rör sig på gatorna. En dyster bakgrund bildar dock det stora fängelse, som höjer sig alldeles invid staden och hvarifrån nu och då långa tåg af fångar föras ut på arbete.

För resande finnes flere hotell, och åtminstone det där vi togo in, Gastinnitsa Europa, lämnade med afseende å komfort intet öfrigt att önska.

Den 25 april, dagen efter vår ankomst, hade vi tillfälle att fortsätta resan med ångfartyget Velikij Knjas Konstantin, som skulle föra oss direkte till Usun Ada på östra kusten, där den transkaspiska järnvägen vidtager. Enligt turlistan skulle affärden ske redan kl. 4,30 e. m., men man hade förberedt oss på, att någon synnerlig punktlighet ej skulle vara att påräkna, och i själfva verket lyftades ankaret först kl. 2 på natten.

Vårt ångfartyg var ej synnerligen stort, men särdeles komfortabelt och tillhörde den flottilj, med hvilken bolaget «Kavkas i Merkur» underhåller förbindelsen emellan alla hamnar vid Kaspiska hafvet. Vi hade haft tillfälle att be-

gagna oss af en annan båt, som skulle vikit in i Derbent och Baku och därifrån styrt öfver till Usun Ada. Så frestande det än hade varit att få bese hufvudorten för naff-taindustrin, beslöt vi oss dock för en direkt öfverfart, emedan en sådan inbesparade både tid och penningar samt ej håller, då hafvet var så godt som lugnt, kunde bereda oss något obehag. Salongspassagerarne voro ganska få, mest officerare; på däck hade man däremot svårt att röra sig, emedan en mindre truppafdelning hade stigit ombord. Bland de öfriga däckspassagerarne må nämnas en perser, som bjärt skilde sig från sin omgifning både genom utseende och dräkt. Af vackra mattor hade han tillredt sig en hviloplats, som han blott för korta stunder lämnade.

Öfverfarten till Usun Ada erbjöd i öfrigt föga omväxling. Under den första dagen kunde man visserligen njuta af anblicken af de ännu snöbetäckta, dock icke särdeles höga bergen på västra kusten, men sedan såg man under en lång tid ej annat än himmel och vatten, där en seglare nu och då visade sig. Vädret var emellertid härligt, endast en svag bris krusade vattenytan och himlen var klar. Enligt hvad en medpassagerare viste förtälja kunde dock sjögången vara mycket våldsam, och i sådant fall hade öfverfarten med vår ej särdeles stora ångare helt säkert varit alt annat än angenäm.

För att fördrifva de långa timmarna bläddrade jag i några illustrerade annonsvärk, som lågo framme till passagerarnas begagnande, och fann i ett af dem bl. a. en uppsats om transportbolaget «Kavkas i Merkur». Några ord om detta torde här kunna försvara sin plats. Bolaget uppstod redan år 1849 under namnet Merkurij och afsåg att navigera Volga, Oka, Kama och deras bifloder. Dess nuvarande namn härleder sig från år 1858, då det utvidgades och ställdes under H. M. Kejsarens beskydd. På Kaspiska hafvet tillgodoser det ej blott handeln, utan äfven statens intressen, genom att befordra posten och ombesörja trupptransporter till alla kustorter. Efter transkaspiska järnvägens byggande blef dess värksamhetsfält mycket utvidgadt, i det att agenturer inrättades djupt inne i Asien. År 1895 förfogade bolaget öfver 30 paketbåtar enligt amerikansk modell

för trafiken emellan Nishnij-Novgorod och Astrachan. På Kaspiska hafvet hade det 6 stora paketbåtar och 8 skonare samt vidare 5 transportångare, 5 paketbåtar för varor och 2 för passagerare, förutom en mängd mindre fartyg. I det annonsalbum, ur hvilket ofvanstående uppgifter äro hämtade, fann jag äfven en utförlig och saklig samt riktig artikel om Finland, innehållande en allmän öfversikt samt upplysningar beträffande styrelsen, domstolsväsendet, administrationen, undervisningen, kommunikationerna, armén och industrin.

Den 30 om morgonen syntes de kala sandbranterna vid Krasnovodsk och efter att senare på dagen hafva passerat en skärgård af sandholmar, hvilka så vidt man på afstånd kunde se ej hysa någon växtlighet, kastades efter 35 timmars resa ankaret vid Usun Ada. Färden hade på grund af det gynnsamma vädret varit synnerligen snabb, såsom framgår däraf att för öfverfarten vanligen beräknas minst 40 timmar.

Det var med en lätt förklarlig nyfikenhet vi betraktade den främmande tafla, som trädde fram. Landskapet företedde en trötlös anblick. Öfveralt endast sand af en mycket fin beskaffenhet. Ej särdeles långt från den jämna stranden höja sig dyner likt jättevågor, hvilka på afstånd synas sakna all vegetation. Detta är dock ej fallet, såsom vi kunde öfvertyga oss om under en senare företagen promenad genom den djupa sanden, i hvilken man för hvarje steg ville sjunka till fotknölarna. Där finnes väckligen växter, både örter och buskar om också tunnsådda, men hvilken kamp för tillvaron utgör icke deras lif.

En mängd personer hade infunnit sig vid ångbåtens ankomst. Soldater i hvita mössor, perser hvilka tjänstgjorde såsom bärare, ryska bönder och några sorter i långa, gråa halater. Flere stora lastångare lågo vid stranden, och i deras närhet fans en oändlig mängd lastvagnar. På kajen låg en oerhörd mängd bomullsbalor samt balar af djurhudar, hvardera härstammande från Buchara och Turkestan. Vidare ådrogo sig ännu paviljonger af järn, afsedda för förvaring af nafta, vår uppmärksamhet. På stranden fans en massa virke, bestående af stockar af jättelika dimensioner och på-

tagligen härstammande från de stora skogarna i västra Kaukasus, samt stora staplar af arms- eller lårtjocka stammar af vissa ökenväxter, hvilka uppgräfts ur sanden och utgöra det viktigaste bränslet.

Ett godt stycke från stranden ligger ett litet stationshus för första och andra klassens passagerare och bredvid ett dylikt för den tredje. Små, nätta hus med butiker och affärslokaler äro gruppvis anordnade, och särskildt för sig finner man den s. k. basaren, bebodd hufvudsakligen af armenier. Till denna för hela orienten så utmärkande företeelse får jag väl tillfälle att framdeles återkomma. Några egentliga gator finnas icke, men långa asfalterade gångar, en synnerligen praktisk anordning, som hindrar vandraren att sjunka med foten i sanden. Om jag ännu omnämner en rad af öfverbygda brunnar, hvilka förse många i öknen och steppen belägna stationer med det erforderliga vattnet, så tror jag mig hafva anfört alt anmärkningsvärdt beträffande Usun Ada.

Kl.  $\frac{1}{2}$  7 på aftonen satte vi oss i en tredje klassens vagon på det tåg, som skulle föra oss till Samarkand. Vaggonerna äro hvita och öfverträffa med afseende å praktisk inredning alt, hvad jag i den vägen varit i tillfälle att få se. Med hvarje passageraretåg följer en kökswagen samt en matsalsvagon, i hvilken de resande i allsköns lugn kunna intaga sina måltider samt förfriskningar af olika slag. Tack vare denna anordning har det varit onödigt att inrätta restaurationssalar på stationerna och man har sålunda kunnat åtnöja sig med små stationshus. Ett godt stycke framåt går vägen i närheten af hafvet, hvarvid marken fortfarande är vågformig, hysande en ganska mångformig växtlighet, isynnerhet buskar, anmärkningsvärda genom sina mycket små blad och vackra blommor. Redan kl. 8 var det så mörkt, att några vidare iakttagelser ej kunde göras, och då jag följande morgon vid soluppgången såg ut genom fönstret, visade landskapet ett helt annat utseende. På norra sidan utbredde sig en ändlös sandslätt med en vegetation af låga örter, emellan hvilka stora bara fläckar uppträdde. På den andra sidan åter höjde sig på något afstånd Kopet Dagh, en bärgskedja af kalk, som ligger på persiskt område.

Vid stationen Bami, som ligger ungefär midt emellan Kaspiska hafvet och Askabad, hufvudorten för det transkaspiska området, hade vi nöjet sammanträffa med en landsman, telegrafmekanikern K. Ahnger, och på hans vänliga uppmaning stannade vi här en dag, för att under hans ledning företaga en utflykt till de i söder belägna låga bergen och sålunda om och endast i förbigående lära känna växt- och djurvärlden sådan den här uppträder.

Bami, likasom i öfrigt flertalet af stationerna, gör ett mycket angenämt intryck genom vackra trädplanteringar, isynnerhet popplar, i hvilka de hvita byggnaderna ligga likasom inbäddade. En stor bassin med en springbrunn, till hvilken vattnet ledes från bergen, sprider en angenäm svalka under sommaren, då värmen på dagen är nästan outhärdlig. Orten har en viss historisk ryktbarhet, emedan det var här general Skobelev hade uppslagit sitt högkvarter under fälttåget emot turkmenerna. Väggarne af de små hus af lera, hvilka han med sin stab bebodde, stå ännu kvar. Rundt omkring finnas äfven stora auler bebodda af teketurkmenner. Här voro vi första gången i tillfälle att få se jurter eller kibitkor, dessa egendomliga och mycket praktiska byggnader med filtväggar, hvilka utgöra bostäder för alla nomader i Central Asien och hvilka längre fram under månader skulle utgöra vårt hem. Jordmånen är här likasom öfverhufvud i Trankaspien, om man undantager öknarna, mycket fruktbar, men behöfver på grund af den ringa nederbörden konstgjord bevattning. Rännilarna, som matas af den smältande snön på bergen, förena sig och blifva sålunda lägre ner vattenrika och strida. Detta vatten fördelas genom en mängd gräfvda kanaler (aryks) öfver fälten, som lämna rikliga skördar, isynnerhet af hvete. Här och där ser man med gluggar försedda runda torn. De ligga i en rad på så stort afstånd från hvarandra, att ett skott kan höras från ett torn till det närmaste. Före den ryska tiden, då ett beständigt krigstillstånd var rådande, tjänstgjorde de såsom ett slags telegraf för att varsko omgifningen för den annalkande fienden.

Trötta efter en flere timmars vandring i den starka hettan och framföralt plågade af en svår törst uppsökte vi

en aul, som låg bland bärigen, för att få dricka några glas té. Det första emottagandet var ej inbjudande. Redan innan vi hunnit fram, rusade de stora vackra långhåriga tektintserhundarna under fullt skall emot oss. De hindrades visserligen af sina ägare att tillfoga oss någon skada, men äfven dessa betraktade de ovanliga gästerna med en viss misstro. Vi satte oss emellertid i skuggan af en jurt, tevattnet sattes på, och efter det vi undfågnat barnen med innehållet af ett kringelband, voro vi snart de bästa vänner med aulens befolkning, som småningom samlat sig omkring oss. Man hade svårt att föreställa sig att dessa nu så godmodiga människor för icke så länge sedan utgjort fruktade röfvere. Omkring aulen betade en mängd kameler, hästar och getter. Killingarna voro mycket roliga att betrakta under deras krumsprång, hvarvid de än stängades än följde en eller annan person som rörde sig, alldeles som hundvalpar. Männens hufvudbonad utgjordes af en stor, spetsig mössa af fårskinn med håret utåtvändt och de buro rockar, som sträkte sig ända till fötterna och hvilka hade så långa ärmor, att dessa helt och hållet skydde händerna. De kallas halater och begagnas af innebyggarna i hela Central Asien. Under det att männen voro sysslolösa samt njöto af att i långa drag suga den kostliga röken ur kalim, en egendomlig pipa, där röken afkyles af vatten, sysslade några kvinnor ifrigt med att spinna tråd med tillhjälp af mycket enkla redskap, under det att andra beredde getost.

Sent på aftonen satte vi oss i en vaggon, passerade om morgonen Askabad, och lämnade åter tåget vid stationen Anau, som ligger omkring 2 mil öster om nämnda stad, för att till fots tillryggalägga sträckan till följande station Giaurs. Vi hyrde oss en vägvisare, som tillika bar vår ringa packning. Ehuru det ännu var ganska tidigt på dagen, var hettan redan ganska besvärande och midt på dagen blef den så intensiv, att man med möda släpade sig framåt under ett oafbrutet svettbad och plågad af törst. Middags-tiden anlände vi till ruinerna af en persisk stad, som för hundra år sedan förstördes af turkmenerna. En af tegel uppförd väldig och ännu väl bibehållen byggnad ådrog sig vår

uppmärksamhet och till den styrde vi våra steg. Den hade hyst en högskola och liknade mycket de praktfulla byggnader, som i Samarkand ännu användas för utbildandet af mollahs, d. ä. muhamedanska präster. Fasaden, som högt uppe bar en sannolikt persisk inskrift, var öfveralt prydd med praktfulla teckningar i blått, och genom ingången kom man till ett stort och högt rum med kupolformigt tak. Vi njöto af den här rådande härliga svalkan och hade svårt att förmå oss att fortsätta vandringen, så mycket mera som äfven omgifningen hade sitt egendomliga behag. I bakgrunden höjde sig Kopet Dagh med snö högst uppe och öfver steppen drogo kamelkaravanerna fram under turkmenernas entoniga sång. Men det hjälpte icke, vi måste vidare, och efter att ännu engång under dagens lopp hafva rastat och intagit ett snart sagdt oräkneligt antal glas te anlände vi sent på aftonen till Giaurs. Oaktadt tröttheten voro vi mycket nöjda med vår dag. Min växtportfölj var öfverfylld och min vän zoologen hade fyllt sina burkar och flaskor med allehanda märkvärdiga djur. Isynnerhet ödlorna voro både vanliga och mångformiga, ehuru svåra att fånga. På vårt senare rastställe hade vi haft tillfälle att få se en meterlång best, den egendomliga Varanus ödlan. Landsköldpaddorna äro här, likasom i hela steppgebitet ända till Balkasch sjön, mycket allmänna, och de stora hål de gräfva i sanden, ser man öfveralt.

Den 3 maj middagstiden fortsattes resan mot öster. Det var en söndag och sannolikt af denna anledning voro vagnerna öfverfyllda, så att vi knappast kunde få någon plats i de för europeer reserverade kupeerna. Konduktören, som ville göra det för oss bekvämare, bad oss följa sig till den för asiaterna afsedda vagnen, där han sade, att ett par goda platser voro oupptagna. Hvilken egendomlig anblick erbjöd icke det inre af denna. På sidorna funnos icke soffor såsom i de öfriga kupeerna, utan golf-formiga upphöjningar, hvilka upptogos af en mängd orientaler, som sutto med korslagda ben. De snöhvita turbanerna, de mörka, stundom nästan svarta, skäggiga ansiktena och de granna halaterna gjorde ett sällsamt intryck. Det

var en alt för främmande omgifning för att vi skulle kunnat förmå oss att såsom de enda europeerna slå oss ner bland dem, hvarför vi föredrogo trängseln i den kupé, där vi först sökt oss plats.

Ännu några stationer följer järnvägen den persiska gränsen, men sedan vänder den sig mot nordost, genomskär Kara Kum öknen och leder öfver Merv och Buchara till Samarkand. Bilderna växla. Man färdas genom öknar, där det ej finnes ett enda träd, som kunde erbjuda skugga åt vandraren, endast några i sanden halft begrafna buskar. Jag erinrar mig särskildt stationen Hodscha-Davlet emellan Amu Darja och Buchara. Ett ensamt hus midt i öknen, utan de vanliga planteringarna och utan en brunn. En hvinande storm hade uppstått någon tid innan vårt tåg för några minuter stannade där och dref upp täta moln af fin sand, som lade sig öfver skenorna, trängde genom fönsterspringorna in i kupén, där hettan var kväfvande och gjorde, att konduktören endast med största ansträngning kunde tränga fram till stationshuset och tillbaka. Huru väl-signar man icke vattnet, då bantåget mycket långsamt rullar fram längs den långa träbro, som leder öfver Amu Darja. Landskapet är där jämt som ett golf med ofantliga tufvor af ett mycket högt gräs, och flodens fåra är för tillfället ganska smal, men med begärlighet insuper man luften, som dock innehåller någon fuktighet, den värkar uppfriskande som hafsvindarna. Men man passerar äfven eller ser på afstånd oaser med byar, anmärkningsvärda genom långa lermurar och vackra planteringar af popplar och andra löfträd, samt vidsträckt hvetefält.

Den 5 om morgonen anlände vi äntligen till Samarkand efter att hafva närmare staden färdats genom en leende natur med vackra åkrar, mycket träd och en hög bärgskedja i bakgrunden. Vid stationen funnos hyrkuskvagnar och dessutom s. k. arbor, sartiska åkdon med jättehjul, uppskattningsvis omkring 2 meter i genomskärning. Om de skola användas för transport af varor, så äro de öppna, i annat fall försedda med en bågformig öfverbyggnad af tyg, öppen både framtill och bakom. Åkdonet är förspändt med

en häst, på hvilken kusken sitter grensle. Vägen till staden som ligger ett godt stycke från stationen, begränsas af en vacker allé af pyramidpopplar, bakom hvilka trädgårdsmurarna fortgå oafbrutet. I dessa finner man likasom nischer, hyssande värkstäder eller diverse handelsvaror. Vidare fäster man sig vid de vattenfyllda dikena på hvar sin sida om vägen, där sarter äro sysselsatta med att förhindra dambildningen genom att med ett slags skoflar utan afbrott kasta vatten på vägen. Trafiken är mycket liflig. Mera få fotgångare ser man, mest är det ryttare med hästar eller åsnor såsom riddjur, på hvilka ej sällan två personer sitta. Alla kvinnor äro besløjade och bära blåa klädningar med ett svart skycke för ansiktet, så att endast fötterna äro synliga. Ett egendomligt intryck gör det att någon gång få se en velocipedist, naturligtvis en europé, kila fram.

Samarkand består i likhet med hvad fallet är med öfriga under ryskt välde varande städer i Central Asien af två hufvuddelar, en rysk och en asiatisk. I den ryska delen finner man öfveralt längs sidorna af de breda och regelbundna gatorna vackra poppelalléer. Husen äro jämförelsevis små och bestå endast af en våning. Detta är i öfrigt fallet äfven i de öfriga centralasiatiska städerna och torde stå i samband med den omständigheten, att jordskalf icke äro sällsynta. Hvarje boningshus har sin trädgård, omgifven af höga lermurar. I en mängd butiker kan man få alla slags europeiska varor. Ett helt annat utseende företer den hufvudsakligen af sarter bebodda asiatiska delen, hvars ålder utgör mera än två årtusenden. De smala, krokiga gatorna bilda en labyrint, där det är svårt att hitta fram utan vägvisare. Byggnaderna äro lerkojor med platta tak, men dess starkare framträda därför äfven de kolossala minnesmärkena från Samarkands storhetstid. Bland dessa må nämnas Tamerlans graf och hans palats, Schah-Sindeh moskén, samt de tre muhamedanska högskolor, som omgifva torget Rhigistan. Utrymmet förbjuder en beskrifning af alla dessa praktfulla byggnader, hvarför jag inskränker mig till moskén och en af högskolorna.

Schah-Sindeh moskén är uppbyggd på en kulle, där

äfvén en ofantlig, ännu begagnad begrafningsplats befinner sig. Från denna kan man öfverblicka byggnadens sju kupoler. Efter det man trädt in genom porten, ser man till höger en liten gårdsplan med bostäder för mollahs samt till vänster en hall, där gudstjänster hållas. En mängd präster funnos nära ingången, och en af dem med ett ärevördigt yttre blef ouppmanad vår vägvisare. Uppför en bred trappa med 37 höga trappsteg anlände vi till ett långt, icke öfverbygdt galleri. Vid ändan af galleriet ligger gamla moskén med sina gårdar, kamrar och grifter. Vår ledsagare förde oss öfveralt omkring. Vi passerade fromma mohamedaner, som ifrigt och med halfhög röst läste koranen eller förrättade sina andaktsöfningar, utan att taga anstöt af vår närvaro. I ett af rummen fans uppslagen en koran af kolossala dimensioner. Längden är närmare två meter och bredden något öfver en meter. Anmärkningsvärd är äfvén en underjordisk cell, i hvilken fromma personer låta instänga sig, för att där tillbringa 40 dagar under fasta och böner.

Det stora torget Rhigistan är öppet åt söder, men i öfrigt omgifvet af tre höga byggnader, hvilka mycket likna hvarandra. Det är de mohamedanska högskolorna Ulug-Beg, Schir-Dar och Tillah-Kari. Den största af dem är Schir-Dar. Den breda och höga fasaden är beklädd med ett praktfullt mosaikarbete af gröna, blåa, hvita och röda stenar, och öfver ingången prunkar det persiska vapnet, lejon och sol, sammansatt af blåa och gula stenar. I de två hörn, som äro vända mot torget, befinner sig hvar sin höga minaret, och öfver de andra hörnen höja sig torn med melonformigt tak. Träder man in genom porten, så kommer man till en rymlig borggård, som är belagd med kvadratiska stenar och där rosenbuskar äro planterade. Vid vårt besök stodo de i full blomsterskrud med praktfulla röda och gula blommor på samma buske. De små rummen äro fördelade på två våningar. I den undre våningen bo lärarne, i den öfre eleverna. Vi uppstego ännu längs en spiraltrappa till spetsen af den ena minareten och njöto därifrån af en vidsträkt utsikt.

Äfvén lifvet på gatorna och i basarerna erbjuder för

främlingen mycket af intresse. Butikerna i de s. k. basarerna erinra till utseendet mycket om våra marknadsstånd och hysa massor af intressanta orientaliska artiklar. Sätter man dock något värde på penningen, så duger det alldeles icke att inlåta sig på handel utan att hafva någon ledsagare, som känner gängse priser. Säljaren uppger alltid först det dubbla eller flerdubbla priset, och det gäller då att veta, huru mycket det går an att pruta. Gärna rör man sig äfven inom de afdelningar af basaren, där handtvärkarne slagit sig ner och där de äro flitigt sysselsatta med olika slags arbeten, utan att taga någon notis om de förbigående. En mycket vanlig sed är att under taket till butiken hafva en upphängd fågelbur, som vanligen hyser någon vaktel. Rörelsen på de trånga gatorna är alltid liflig, men om söndagen och torsdagen, hvilka äro marknadsdagar, råder en sådan trafik, att man har svårt att slippa fram. Jag kan slutligen icke underlåta att omnämna de talrika tiggarena, som sitta vid vägkanterna, och anropa de förbigåendes barmhertighet.

Den 9 maj lämnade vi Samarkand med det 30 mil därifrån aflägsna Taschkent såsom närmaste mål. Man hade rådt oss att hyra ett åkdon för hela resan, emedan det skulle inbespara oss både tid och obehag. Ett stort och starkt fyrhjult åkdon med en kur till skydd emot sol och dam stod oss till buds. Så rymligt än detta var, hade det sina svårigheter att få det stora bagaget placeradt. Resultatet blef äfven att för våra personer ganska litet utrymme blef öfrigt, hvarför en af oss måste intaga sin plats på kuskbocken. Tre hästar förspändes och så bar det af. Hästarna äro anmärkningsvärdt goda, så att man med lätthet tillryggalägger t. o. m. mera än en mil i timmen och detta, ehuru hållen ganska ofta äro öfver 3 mil. Ej ens den starka hettan midt på dagen tyckes synnerligen besvara hästarna. På stationerna får man däremot vänta ganska länge, innan man slipper vidare. Icke sällan äro alla hästar utgångna, och då får man naturligtvis vänta mycket länge, och alltid kan man räkna på, att det åtgår en rundlig tid, innan vagnsaxlarna äro smorda och hästarna ispända. De nätta och

snygga gästgifverierna äro alla af ungefär samma utseende, och på samma sätt förhåller det sig med de två förresande afsedda rummens inredning. I det större rummet finner man en väggspiegel, ett bord, några stolar, ett par bastanta fätöljer med läderöfverdrag samt en soffa. I det mindre åter ett bord och två eller tre hårda soffor med läderöfverdrag, afsedda till sofplatser. Af lifsförnödigheter får man öfveralt bröd, mjölk och ägg, och på hvarje station kan man få den sjudande samovaren. Seden är att man själf för med sig té och socker. Den enda malörten i bågaren utgör det pinoredskap man kallar tarantass eller traspanka, med andra ord åkdonet. Kan man fylla bottnen af den stora låda, som omedelbart hvilar på hjulaxlarne med hö och sängkläder, så har man det bekvämt och kan utan olägenhet färdas hela dygnet, men sitter man såsom vi inklämda emellan lådor, blomprässar och andra omöjliga föremål, så blir resan, om vägen är dålig, en verklig tortyr.

Största delen af det område, som ligger emellan Samarkand och Taschkent, upptages af jämna stepper, och i öster följer på afstånd en bärgskedja. I de trakter, där vattentillgången är tillräcklig, finner man vackra odlingar, ändlösa alléer af pilar och pyramidpopplar samt stora byar, bebodda af sarter. Husen äro små, nästan kubformiga, omgifna af lermurar och trädgårdar, i hvilka man särskildt fäster sig vid den vackra turkestanska almen med nästan klotrund krona. I de vattenfattiga stepperna ger sig människans närvaro tillkänna endast genom nomadernas tunnsådda jurter, men huru njutningsrik är dock icke färden öfver dem i morgon- eller aftonsolens belysning om våren, då de äro iklädda sin fagraste skrud. Stora sträckor äro visserligen fattiga på blommor, men ögat dröjer dock gärna vid den ändlösa, gröna slätten. På andra ställen åter uppträda vissa arter massvis. Jag erinrar mig särskildt en vallmoart, med blodröda blommor, som växer så tätt, som om den vore sådd. Ett omnämmande förtjänar vidare en egendomlig flockblomstrig växt, som tillhör släktet *Ferula*. Det är en manshög, illaluktande ört, som liknar ett litet träd och som utgör en karaktärväxt på den s. k. hungersteppen emellan de små

städerna Dschisak och Dschinas. Mångenstädes ser man ofantliga hjordar af fettsvansade får, eller möter man långa karavaner, där kamelerna äro belastade med stora bomullsbalar eller med packlådor, innehållande handelsvaror. Kamelerna äro i och för sig ej särdeles vackra djur, men voro nu fulare än annars, emedan håret nästan öfveralt bortfallit, så att endast h. o. h. så att säga trasor af kroppsbeklädnaden nedhänge.

Fågellifvet på steppen är mycket rikt. Ofta ser man gamar, örnar och andra roffåglar samt tranor och storkar. På telegrafrådarna sitta öfveralt härfåglar, blåkråkor och biätare, hvilka genom sina vackra färger utgöra en verklig ögonfägnad. En allmän fågel är äfven rosenstaren, som i tusental eller kanske miljoner individer bildar liksom rörliga moln. Af däggdjur ser man ofta ett litet murmeldjur, som sitter kapprak vid sin håla och skyndar dit ner vid ljudet af den framilande tarantassen. Slutligen bör jag ej underlåta att omnämna landsköldpaddorna, hvilka äro så allmänna, att det någon gång inträffade, att de krossades under hjulen, då de ej förstodo att laga sig ur vägen.

Angenäm är färden under natten. Det är så mörkt, att man ej urskiljer mycket af landskapet, men öfver sig har man den stjärnklara himmeln och rundt omkring den vida och tysta steppen.

Taschkent är den största staden i Central Asien och har samma omfång som Petersburg, ehuru innevånarens antal icke torde öfverstiga 100,000. Byggnaderna utgöras nämligen äfven här af envåningshus, och trädgårdarne taga stort utrymme. Ehuru vi vistades flere dagar i staden, kunde vi icke förmå oss till andra utflykter än de, som voro nödvändiga för att göra allehanda uppköp. Hettan var nu redan under en stor del af dagen så stark, ätt man ogärna lämnade sitt rum. Midt på dagen voro gatorna så godt som folktoma och fönstren tillslutna med luckor för att utestänga solen. Mot aftonen blef det svalare och lifigare på gatorna, isynnerhet i de vackra parkerna. I centrum af den ryska stadsdelen finnes en park af ungefär en half versts längd med praktfulla alléer af höga och smärta pyramid-

popplar. Om aftnarna bjuda ofta flere musikkårer på god och vacker musik, och då vimlar där af människor, tillhörande många olika nationaliteter. I samma park finnes äfven en vacker staty, en soldat som med fanan i ena handen bestiger en fästningsmur. På den kubiska piedestalen äro upptagna namnen på de viktigaste fältslagen under de krig, som medförde eröfringen af Turkestan.

Den 15 på aftonen lämnade vi Taschkent för att fortsätta färden mot nordn. Ledsamt nog hade vi icke lyckats få hyra något åkdon för hela färden och voro sålunda tvungna att på flertalet stationer förflytta vår packning till en annan tarantass. Utom det att därigenom mycken tid gick förlorad, så voro åkdonen ganska simpla, utan någon kur, så att man var utsatt för både sol och dam. Trakterna norr om Taschkent hade öfverhufvud samma utseende, som de vi tidigare passerat. Vägen går dock närmare bergen, och terrängen är därför på sina ställen ganska kuperad. Vegetationen företer vissa egendomligheter, och särskildt fäster man sig vid en manshög liljeväxt med stora blad vid roten och en lång, ljusröd klase i toppen af stängeln. Denna växt uppträder ännu långt på andra sidan om staden Tschimkent såsom en karaktärväxt på stepperna och utgör en prydnad för dem. På andra sidan om Tschimkent och sedan fortsättningsvis finnas vid landsvägen stora ryska byar, där befolkningen tyckes lefva i välstånd och i hvilka utom kyrkor äfven finnas vackra folkskolehus. Särskildt för sig ligga de sartiska byarna och basarerna, under hvilkas tak man gärna stannar en stund för att få en smula skugga. Sarterna sitta där dels på en golfmatta dels på en kvadratisk sängbotten och tyckas ej hafva någon annan sysselsättning än att tömma den ena skålen med té efter den andra. Något förvånande ligger för resten icke däri, ty hettan är så stark, att man gärna tager hvarje tillfälle i akt att släcka törsten, och någon lämpligare dryck än téet torde väl knappast finnas.

Något norr om Tschimkent vändes kosan mot öster, och vid den lilla staden Aulieata, där den strida Talasfloden öfverskreds, fingo vi sikte på Alexandersbergens snöklädda

kam, som sedan fortsattes ända till närheten af sjön Issikkul. Befolkningen utgöres icke mera af sarter, utan af kirgiser. Vi färdades öfver en jämn stepp, där längs vägen finnes kägelformiga små lerbyggnader med korta mellanrum, afsedda att vägleda resande under vintern, då snöstormarna (buranerna) icke äro sällsynta. Här och där framskymtade vid den norra horisonten Akkum sandöken.

Den 24 maj hade vi äntligen hamnat i den lilla staden Tokmak vid Tschu floden. Med en viss lättnad bjödo vi här farväl åt tarantassen och de heta stepperna. Vi hade nu hunnit vårt egentliga arbetsfält, och med glädje emotsågo vi utsikten att få andas in den svala, rena bärgsluften och lära känna högfjällens underbara värld.

## II.

Att såsom privat person färdas i Central Asien annorstädes än på slätterna, där de stora vägarna stryka fram, är väl icke omöjligt, men helt säkert förenadt med stora obehag.

I bergen träffar man icke på en enda europe, i det att befolkningen uteslutande utgöres af kirgiser. Dessa se icke i sina bärg några andra främlingar än ryska tjänstemän, hvilkas väg någon gång leder dit, och en resande, som ej hade förmånen af att åtnjuta regeringens beskydd, skulle knappast få tak öfver hufvudet eller hästar för sin vidare fortkomst, åtminstone ej utan en öfverhöfvan stor betalning. Jag vill icke härmed hafva sagt något förklenande om mina vänner kirgiserna, som i själfva verket äro godmodiga människor, men deras synkrets är så trång, att de i alt, som står utanför nomadlivet, måste anses såsom stora barn. Har man däremot fått löfte om myndigheternas bistånd — och ett sådant lämnas med största beredvillighet åt resande, som hafva något vetenskapligt syfte — så vill jag våga påståendet, att man ingenstädes färdas säkrare än här, hvarjämte kostnaderna blifva ganska lindriga.

Redan i Tokmak hade vi tillfälle att erfara, hvad ett dokument, utfärdadt af generalguvernören i Turkestan, har att betyda. Vi uppvaktade stadens öfverhufvud, för att af honom få goda råd beträffande vår tilltänkta resa till bär-gen. Efter det han läst nämnda skrifvelse, förklarade han sig villig att göra hvad han kunde för oss, och det första resultatet blef, att ett ilbud sändes till kretschefen, som bodde i staden Pischpek, 5 mil från Tokmak, med en anhällan, att han skulle utfärda en skriftlig befallning till alla kirgis-auler, att man där skulle stå till vår tjänst och lämna hästar emot en fastställd billig lega. Efter två dagar återvände budet och hade med sig icke allenast det nödiga dokumentet, affattadt på ryska och tatariska språken, utan där-jämte en s. k. dschigit, d. ä. en i regeringens tjänst för sär-skilda uppdrag anställd kirgis, hvilken skulle följa med oss så länge vi hade behof af honom. Hotschman Kaldscha hette denne man, som under närmare tre månader blef vår följeslagare, och hvars förträffliga egenskaper helt säkert i väsentlig mån bidrogo till, att vi från våra ströftåg bevara endast angenäma minnen. För att vara rättvis måste jag dock i detta sammanhang äfven omtala vår andre följesla-gare Ivan Grjasnoff.

Vid vår ankomst till Tokmak innehades gästgifvare-befattningen af nämnda man, som nyss hade avslutat sin mili-tärtjänst såsom värnepliktig och därvid lyckats svinga sig upp till underofficersvärdighet. Under vår vistelse i Tok-mak gjorde han oss mången tjänst, och då han föreföll att vara flink och hafva snabb uppfattning, antogo vi gärna hans anbud att blifva vår tolk och kock under hela färden och hade icke anledning att ångra det. Han var fullkomligt mäktig det tatariska språket, och detta var för oss så mycket viktigare som Hotschman kunde endast några ord ryska och kirgiserna alls icke känna detta språk.

Hotschman och Ivan voro fullkomliga kontraster re-dan till det yttre. Den förra var reslig och muskelstark samt mera ljuslätt, den senare åter en liten, svartmuskig karl. Hotschman hade ett lugnt, nästan flegmatiskt tempera-ment och förlorade ej sinnesjämvikten ens vid de tålmodet

pröfvande tillfällen, då det gälde att fördela packningen på lasthästarna, hvarvid ständigt betydliga meningsolikheter emellan kirgiserna och honom ägde rum och han t. o. m. någon gång måste tilldela en pisksläng åt en gensträfvig landsman. Men en handlingens man var han, då det gälde svåra passager, och med tacksamhet erinra vi oss de många tillfällen, då han ledde våra hästar öfver rasande bärgsfloder eller sörjde för vår säkerhet, då vägen ledde tätt invid afgrunderna. Ivan åter var i många afseenden en äkta slavisk typ. Liflig, mångordig, gärna litet skrytsam, men intelligent, så att t. o. m. jag med min skrala kännedom i ryskan lätt kunde meddela mig med honom. Vidare hade han den stora förtjänsten att vara fullkomligt ärlig. En svaghet hade han dock, den att altför gärna taga sig ett glas. Under våra uppehåll i städerna tog han sig regelbundet ett eller flere rus och var då själfället oanvändbar. Att Hotschman i egenskap af muhamedan var absolutist behöfver väl knappast påpekas.

Då vår afsikt var att tillbringa flere veckor i bärge, måste vi i Tokmak förse oss med alt, som under denna tid kunde behöfvas, emedan man icke ens kan få bröd hos kirgiserna. Främst gälde det att anskaffa stora filter (kaschmá) för att användas såsom omhölje för våra fältbäddar, växtpappret och andra större effekter samt sadelsäckar (kurschúm) för lifsmedlen och kläderna. Filtarna, som förfärdigas af kirgiskvinnorna, bestå af fårull och kamelhår samt äro oundärliga vid resor, där packningen skall fortskaffas på hästryggen. Detsamma är förhållande med sadelsäckarna, som härstamma från Kaschgar.

Hvarje kurschum består af två säckar, i hvilka den bakre väggen utgöres af ett enda stycke och hvilka genom en sinnrik inrättning kunna tillslutas. Dessa artiklar höllos till salu i en särskild afdelning af basaren, som utgjordes af en torglik plats, omgifven af stall och bostäder. Vid vår ankomst fans där en mängd hästar och några personer, som voro sysselsatta med att på hästarnas bakre del inbränna ägarens bomärke. Denna operation erfordrade en hög grad af påpasslighet, emedan hästen naturligtvis våldsamt spar-

kade till vid beröringen med det heta järnet. I samma basar fans äfven till salu präktiga sartiska halater och då jag var illa försedd hvad angår varma kläder, så ville jag gärna köpa en sådan. Ivan vänder sig till säljaren med en fråga beträffande priset och tillägger, att vi genast önska erfara det billigaste priset. Fundering å säljarens sida. «Nå efter herrn önskar erfara det billigaste priset, så säljer jag halaten för 7 rubel». Ivan skrattar åt det enligt hans uppfattning öfverhöfvan höga priset och gör ett anbud, som är lika obefogadt, men som går i motsatt riktning. Säljaren finner å sin sida anbudet oantagligt och nu följer ett ändlöst ordbyte rörande å ena sidan halatens och å andra sidan penningens värde. I diskussionen deltaga en hel mängd sarter och kirgiser, hvilka samlats omkring oss. Slutligen sträcker Ivan ut sin hand och föreslår ett medelpris. Säljaren fattar den. Halaten är min.

I en annan afdelning af basaren försedde vi oss med ett tillräckligt förråd af de välsmakande sartiska hvetekringlorna, med risgryn, socker och diverse kryddor samt en stor kopparpanna, hvarjämte Ivan af en rysse inköpte ett större parti osaltadt smör. Nödiga kokkärl och te hade vi redan i Taschkent anskaffat.

Den 28 maj på morgonen lämnade vi ändtligen Tokmak, efter det Hotschman haft ganska mycket bråk med anskaffande af de åtta hästar, som voro nödiga för oss och vår packning. Vår ursprungliga afsikt hade visserligen varit att gå till fots för att kunna under vägen göra noggrannare iakttagelser, men vi hade redan tidigare hunnit öfvertyga oss om, att fotvandringar icke äro möjliga. Redan på slätten korsas vägen öfveralt af floder eller af de för bevattning af fälten afsedda kanalerna, hvilka hafva ett så stort djup eller äro så strida, att de ej utan stora olägenheter kunna öfvervadas och i bergen kommer därtill den olägenheten, att stigningarna ej sällan äro så starka, att det skulle vara altför påkostande att anlita apostlahästarna.

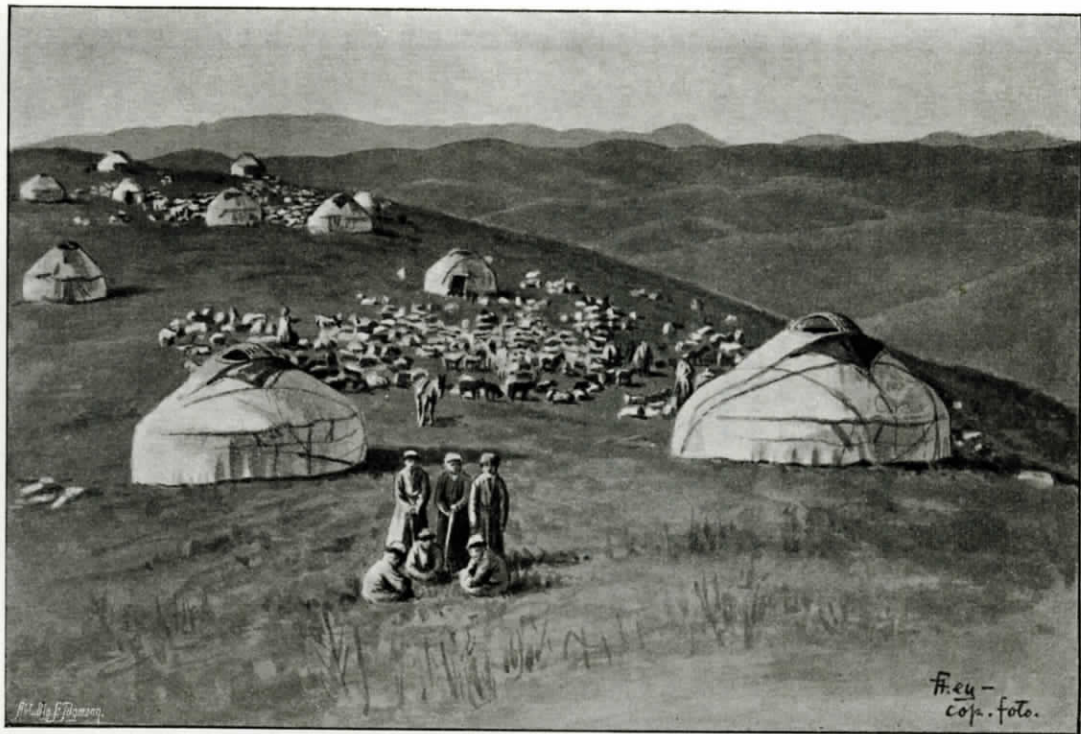
Vi färdades öfver den jämna steppen mot söder i riktning emot Schamsifloden, hvilken vi ville följa till dess källor, för att sedan öfver Alexanderbergen kunna stiga ner i

Kaschkaradalen. Slätten, som hyste stora odlingar, var ganska ointressant, men stora hjordar af hästar och andra husdjur samt karavaner af kirgiser, som flyttade upp till bergen, erbjödo en liflig anblick. Himlen täktes småningom med mörka moln och knapt hade vi hunnit till en aul vid foten af förbergen, då ett starkt regn åtföljdt af åskväder bröt ut. Det var ännu långt till följande aul och då regnet ej ville upphöra, beslöto vi oss för att här tillbringa natten, ehuru vi ej tillryggalagt mera än knappa två mil. På dschigitens uppmaning uppfördes för vår räkning en jurt, hvarjämte marken inom den betäcktes med filter och vackra mattor.

Jurterna äro öfveralt af samma konstruktion. Stommen utgöres nedtill af ett korsvirke af spjälor, hvilket kan söndertagas i rektangelformiga stycken och sålunda lätt transporteras med lastdjur. Upptill finner man åter långa, jämnsmala, något böjda spjälor, hvilka nedtill äro med tillhjälp af smala läderremmar fästade vid korsvirket och hvilkas öfre ändar passa in i hål, som finnas i omkretsen af en träring. Korsvirkets utsida beklädes med en väfnad förfärdigad af ett synnerligen segt och styft gräs (*Lasiagrostis splendens*), som är allmänt på steeperna i hela Centralasien, och det hela täckes medels stora filter, hvilka fästas med tillhjälp af breda remmar. Ljuset tränger in genom en rektangelformig dörröppning samt genom en öppning, som begränsas af den öfverst belägna träringen. Till natten äfvensom då det är fult väder drages en filt öfver taköppningen hvarjämte dörröppningen stänges med små dubbeldörrar eller genom att ett förhänge förfärdigadt af det ofvan anförda gräset nerfälles.

I jurten förvarar kirgisen alt sitt bohag. Kläderna äro inlagda i stora, plåtbeslagna kistor och bredvid dessa finner man staplar af täcken och mattor samt sadlar. Rika personer äga en mängd dyrbara sidentäcken och vackra mattor från Buchara. Dessutom finner man i jurten den stora säck af getläder, där kirgisernas nationaldryck kumisen får jäsa. De enkla husgerådssakerna och bössan med det gaffelformiga stödet äro upphängda på väggarna.

Såsom seden är bland nomaderna, slaktades vid vår ankomst ett får hvarjämte vi rikligen undfågnades med kumiss.



KIRGIS AUL (BY) VID KOKDSCHON NÄRA DEN STÖRRE KEBINFLODEN.

Kumissen är tunnflytande som vatten och erinrar till smaken något om tjärnmjök. Kamraterna fingo snart nog mycken smak för denna dryck. För egen del var jag ej synnerligen svag för den.

Jag måste erkänna, att de första nätterna jag tillbragte i jurterna så att säga för öppna dörrar midt ibland en främmande befolkning, med hvilken man alls icke kunde meddela sig, föreföllo litet kusliga, så att sömnen var ganska orolig. Denna känsla af obehag förgick dock snart. Då jag hade närmare lärt känna kirgiserna, fann jag att från deras sida intet var att befara, och på sin fältbädd insomnade man efter dagens mödor kanske bättre än under vanliga förhållanden.

Följande morgon grydde klar, och bakom de gröna, kala förbärgen framträdde snöfjällen med ovanligt skarpa konturer. Ingången till Schamsidalen är ganska bred och liknar med afseende å växtligheten steppen; snart nog blir dock dalen trängre och bärgen högre, hvarjämte klippor h. o. d. träda i dagen och på sluttningarna uppträda en mängd buskar, såsom rosor och berberis samt en egendomlig art inom enens släkte. Vägen slingrar sig fram än högt öfver den brusande floden än åter på dalbottnet invid denna, som på flere ställen måste öfvervadas. Redan inom buskogsregionen är landskapet intressant, men då man hunnit barrskogsregionen antager detta en vildt romantisk karakter. Man kan ej se sig mätt på dessa härliga, mörka skogar, som bekläda sluttningar vända mot norr, eller på de bländande snöfjäll, som framskymta i fjärran.

I Centralasien saknas tallen h. o. d. och granen är icke håller den vanliga, utan en art, som för dessa trakter är egendomlig. Redan på afstånd skiljer den sig från vår gran genom sin ovanligt smala krona, ehuru visserligen äfven exemplar förekomma hvilka ej förete denna egendomlighet. Om träden stå glesare, så täckes marken af en vacker gräsmatta, är skogen däremot tät, så ersättes gräset af mossor. Risväxter saknas helt och hållet, hvarken lingon eller blåbär finner man någonstädes i det inre Asien.

Endast en aul passerade vi under hela dagen, men

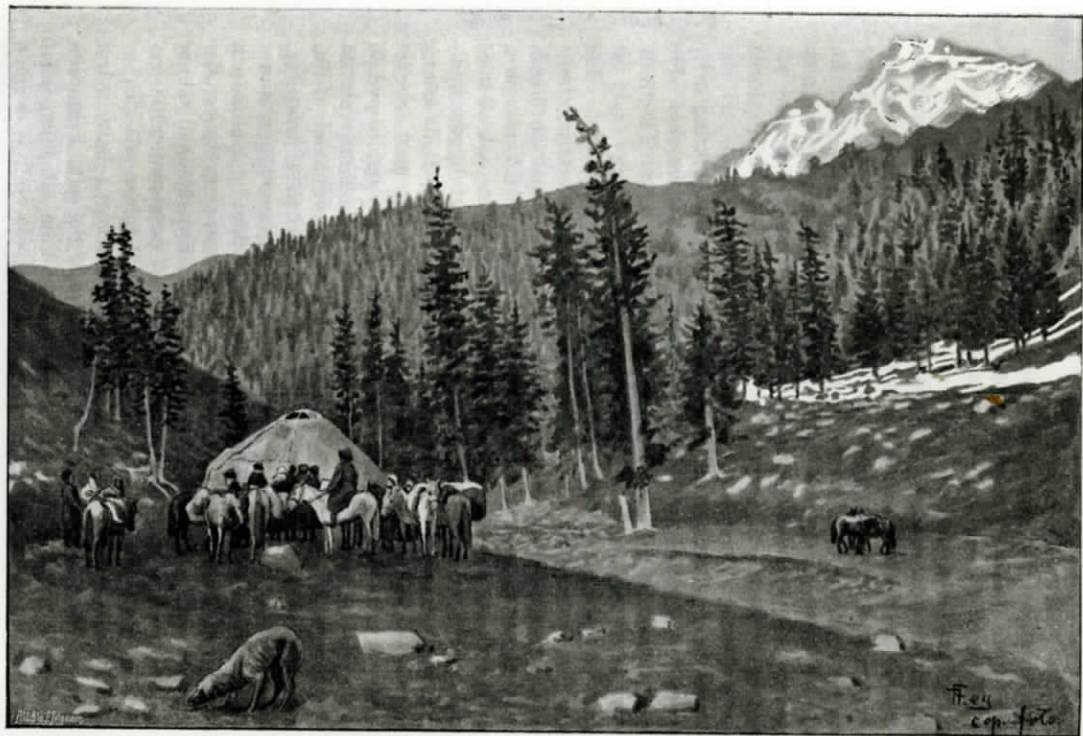
i stället sammanträffade vi med en mängd kirgiser, hvilka med jurter och hjordar flyttade upp till bärge. Kvinnorna äro under dessa flyttningar iklädda högtidsdräkter, och de hästar, på hvilka de rida, bära granna täcken. Männena äro oafåtliga sysselsatta med att hålla ihop de stora färhjordarna, hvarvid de på ett värksamt sätt bistås af hundarna.

Mot aftonen anlände vi till en aul med ett mycket vackert läge högt uppe i skogsregionen vid en liten biflod till Schamsi. Exkursioner i omgifningarna lofvade rika skördar, hvarför vi beslöto oss för att dröja här öfver följande dag. Tyvärr var vädret regnigt. Nätterna voro så kalla, att vi smått fröso i den bofälliga jurten, hvarjämte nattron stördes af flodens brus och kirgisernas gälla rop vid försöken att sammanhålla de i alla möjliga tonarter bråkande fåren, hvilka sårskildt under den ena natten voro mycket oroliga, emedan en varg hade visat sig i närheten. Aulens bebyggare voro ytterst godmodiga, glada människor och, såsom det föreföll, vänskapliga i umgänget med hvarandra. I Taschkent hade man gifvit oss rådet att uppträda med stränghet gentemot infödingarna, emedan enligt hvad man sade oss, orientalen icke förstår sig på vänlighet, utan endast på befallningar. Vår erfarenhet är emellertid den, att åtminstone hvad bärgskirgiserna angår stränghet ej är på sin plats. Vi behandlade dem såsom våra medmänniskor, de drucko vårt te och åto vårt bröd, men så visade de oss i stället en stor tjänstvillighet, och något af dem förorsakadt obehag förekom icke under hela sommaren. Då vi sutto i jurten vid vårt arbete, så infann sig oftast en mängd intresserade åskådare, men de förhöll sig stilla, utan att genom påflugenhets blifva besvärliga.

Tidigt om morgonen den 31 maj bjödo vi vårt vänliga värdsfolk farväl och begåfvo oss i riktning emot passet. Himlen var fullkomligt klar och solen kastade sina strålar på de praktfulla snöfjällen, nedanför hvilka den mörka granskogen dess skarpare framstod. Vi färdades uppför den västra källarmen. På de östra sluttningarna följde oss länge och väl den vackra skogen, på den västra uppträdde däremot endast buskar, hufvudsakligen enar. Vid ungefär 2,900

m. öfver hafvet ligger trädgränsen, hvarefter alpreigionen vidtager. Här hade våren ännu knappast gjort sitt inträde. De enda örter jag såg i blomning voro en liten gulblommig tulpanart och en *Primula* (*P. nivalis*), som utgjorde en prydnad för snöbackarna. Närmare passhöjden blir stigningen mycket brant och uppstigandet försvaras för hästarna genom att man måste passera stora snöfält, som blifvit uppmjukade genom solstrålarnas invärkan. Ännu en sista ansträngning och nu befinna vi oss där högt uppe, ungefär 3,600 m. öfver hafvet. I sällskap med en mängd kirgiser, som öfver passet begifva sig till sina betesmarker, rasta vi här en stund, för att unna hästarna en välbehöflig hvila. Marken, som saknar hvarje spår af vegetation, betäcket af ett skarpkantadt grus hvilket likaså täcker de södra sluttningarna och därför gör nedstigandet till Kaschkaradalen mycket besvärligt, så mycket mera som vägen är brant. Såsom ovan ryttare kunde jag ej begagna mig af min hästs bistånd, utan var nödsakad att till fots passera de värsta ställena. Landskapet erbjuder föga af intresse. Dalen begränsas af kala, branta sluttningar utan tecken till skog, knapt nog ser man några buskar. Det förefaller som om vegetationen äfven lägre ner skulle var så godt som ingen. Så aldeles illa bestäldt kan det dock icke vara, att döma däraf, att man ser stora hjordar af betande får och kameler, hvarjämte auler skymta fram i sidodalarna. Ganska uttrötade anlände vi tidigt på eftermiddagen till Kaschkaradalen, där vi togo vår bostad i en jurt, som att döma af den präktiga inredningen ägdes af en rik man.

Den breda Kaschkaradalen, som åtskiljer Alexanderbärgen från de bärg, hvilka mot norr begränsa Sonkulplattan, sträcker sig ända till sjön Issikkul och har öfverhufvud en steppartad karaktär. I närheten af floden, särskildt där den delar sig i en mängd armar, finner man dock äfven vackra ängsmarker samt täta busksnår bildade af den äfven hos oss förekommande hafstornen (*Hippophaë rhamnoides*). Äfven odlingar anträffas man på sådana ställen där terrängen tillåter en konstgjord bevattning. I busksnåren befinner sig fasanernas tillhåll och småfågelnas bon anträffas



SKOGSPARTI FRÅN SCHAMSIDALEN I ALEXANDERSBÄRGEN.

öfveralt gömda i buskarna. Stepperna äro dels be vuxna med en grå Artemisia dels åter med det styfva Lasiagrostis-gräset, som ännu var ganska kort, men på högsommaren når manshöjd.

Under färden till Issikkul stannade vi närmare fyra dygn vid bifloden Tunduk, där den aul från hvilken Hotschman var hemma för tillfället hade slagit upp sina bopålar och där vi inlogerades i en jurt, som tillhörde vår vän dschigiten. Här hade vi tillfälle att litet närmare komma in i kirgisernas lif och det synes mig ej vara ur vägen att egna några rader åt de anmärkningsvärdare sidorna ur detta.

Kirgiserna, hvilkas antal uppskattas till omkring  $2\frac{1}{4}$  miljon, indelas i karakirgiser eller buruter och kasaker. De förra bebo bärgsdalarna i Centralasien ända till Tibet, de senare åter intaga slätterna från Orenburgs stepper ända till de bärg, som begränsa det centralasiatiska höglandet. Till utseendet stå de emellan mongolerna och kaukasierna, ehuru de mera närma sig de förra. Ansiktsfärgen är brungul, hufvudet kort och bredt med något utstående kindknotor. Håret, som vanligen är svart, är afrakadt eller ock alldeles kort. Männen äro af medellängd och kraftigt bygda, kvinnorna nästan utan undantag mycket kortväxta. Båda könen äro iklädda en lång rock eller en s. k. halat med mycket långa ärmor och hafva omkring lifvet en lång, hopviken duk. Männen bära på hufvudet en kalott och uppå denna en stor färskinnsmössa eller ock en hufvudbonad af filt. Karakirgisernas kvinnor hafva en hög turban af hvitt tyg, hos kasakerna ersättes denna af en hufvudbonad, som sluter sig tätt intill hufvudet, så att endast ansiktet är synligt, och hvilken dessutom betäcker axlarna. Kvinnorna använda stöflar af vanlig form, under det att männens fotbeklädnad saknar klackar och särskilda sulor. De hafva dessutom alltid galoscher, hvilka lämnas vid ingången till jurten, då de begifva sig till det inre af denna. Flickorna hafva håret fördeladt i en stor mängd korta flätor, de gifta kvinnorna hafva två långa flätor, i hvilkas nedre ända ett större eller mindre antal nycklar äro fästade. Med afseende å dräkten

må ännu nämnas att kvinnornas ansikte icke är betäkt, såsom seden är hos tatarer och sarter.

Den anmärkningsvärdaste egendomligheten i kirgisernas samhällslif synes mig vara den, att, om man undantager de fattigaste, männen tillbringa sin tid i sysslolöshet, under det att kvinnorna äro strängt sysselsatta från morgon till kväll. Redan mjölkandet af stona, korna och de talrika fåren och getterna, hvilket sker två eller tre gånger om dagen, är ett ansträngande arbete. För detta ändamål drifva de beridna herdarna hjordarna till aulen. Lammen och killingarna fastbindas af barnen vid korta rep, som äro fästade vid ett långt rep, hvars ändar stå i förbindelse med i marken inslagna pålar och därefter ledas mjölkdjuren till de med sina kärl väntande kvinnorna. Under mellantiderna äro dessa upptagna af kokning, väfnad eller spånad med tillhjälp af högst primitiva redskap eller också förfärdiga de filter och sist och slutligen måste de sköta de små barnen. Under alt detta fördrifva männen tiden med småprat, rida på besök till vänner och bekanta i andra auler, ströfva omkring i bergen på jakt efter stenbocken och argalifåret eller bedrifva jakt på mindre villebråd med tillhjälp af därtill dresserade örnar, falkar och hökar. Såsom ett bevis uppå huru inrotad seden att öfverlämna alt arbete åt kvinnorna är må nämnas, att då under en natt en häftig stormil hotade att föra med sig jurterna, kvinnorna skyndade till för att fästa jurterna stadigare. Männen voro visserligen äfven närvarande men deras värksamhet inskränkte sig i det närmaste till gifvandet af goda råd. Men om äfven kvinnorna hos kirgiserna äro strängt sysselsatta, så förefaller det som om deras sociala ställning skulle vara bättre än förhållandet öfverhufvud är i orienten. Utom det att de ej behöfva dölja sig i något harem eller då de röra sig ute uppträda beslöjade, så förefaller det som om de skulle hafva en ganska stor bestämmande rätt då det gäller familjeangelägenheter.

Månggifvet är mycket vanligt. De fattigare hafva endast en hustru, emedan för hvarje hustru måste till hennes föräldrar erläggas en dryg afgift, uppgående från 40 till 120 får eller från 7 till 47 nötkreatur och dessutom kameler och hästar.

Hjordarna utgöra kirgisernas enda rikedom, men dessa lämna äfven sina ägare alt hvad de behöfva. Enligt hvad det uppgifves finnes det personer, hvilka äga flere hundra kameler, tusental hästar samt fettsvansade får och getter, hvilkas antal räknas i tiotusenden. Nötkreaturen äro icke så talrika. I vissa trakter ersättas de af jakoxen.

En del kirgisier vistas äfven under vintern i bärge, men de flesta draga då ner till slättlandet. De fattigaste bo under denna årstid i hålor eller underjordiska hyddor andra i jurter, som de dölja i tät vass eller i snön. De förmögnare bebo af lera uppförda byggnader. Vintern utgör för nomaderna en svår tid. För de stora hjordarna kunna de icke anskaffa tillräckliga höförråd, hvarför äfven under vintern betesmarkerna måste anlitas. Om snön är lös och icke alt för djup, så är gräset åtkomligt, men i annat fall och särskildt om på marken bildar sig en isskorpa, så måste en stor del af djuren slaktas, hvarefter köttet bortslumpas för en spottstyfver. En annan fara ligger i de fruktansvärda snöstormarna eller buranerna. Enligt berättelse skulle vid en sådan storm 10,500 kameler, 280,000 hästar, 30,000 nötkreatur och 120,000 får hafva omkommit.

Den 7 juni på eftermiddagen anlände vi till Kutemaldy vid västra ändan af sjön Issikkul, där en mängd kirgisier för tillfället hade slagit sig ner. Den egentliga sommaren inträder här ganska sent. Under de dagar vi vistades vid sjön rådde nästan hela tiden en stark blåst, icke sällan åtföljd af ett kallt regn, hvarför några längre utflykter icke kunde komma i fråga. Vid klart väder var det en njutning att sitta vid stranden och beundra det storslagna landskapet. På norra sidan höjer sig den mäktiga bärgskedjan Kungei Alatau och på den södra det ej mindre betydande Terskei Alatau, båda snöbetäckta. Framför sig har man den djupblå sjön, som icke hyser en enda holme och genom sin storlek (150 km i längd och 50 km i bredd) erinrar om hafvet. Stränderna äro låga och sandiga, hvarjämte det 7—20 km breda bälte, som skiljer sjön från bärge, upptages af stepper. Tillgången på fisk, isynnerhet karp, är riklig, men det oaktadt bo här endast några ryska fiskare, hvilka före-

föllö att vara mycket fattiga. Längs norra stranden löper en landsväg, som förenar den stora turkestaniska vägen med staden Prshevalsk, belägen 12 km öster om sjön. På den södra stranden finnes endast en by, några mil väster om nämnda stad. I en kanske icke aflägsen framtid kommer helt säkert turistströmmen att draga sig hitåt. Utom de stora naturskönheterna finnes ungefär en mil österom Prshevalsk varma källor, hvilka enligt medicinska auktoritetens utsago skola höra till de bästa i sitt slag.

Några verst från Kutemaldy vidtager den berömda, 3 mil långa Buamklyftan, hvilken åtskiljer Alexanderbärgen från Kungei Alatau. Jag måste emellertid bekänna, att färden genom denna icke motsvarade mina förväntningar. Enligt min uppfattning står Buam med afseende å storslagen natur långt efter Darialklyftan i Kaukasus, om äfven den senare är mycket kortare. Man saknar de branta, himmelstormande fjällen, som äro så utmärkande för Darial. Klipporna äro torra med massor af förvittringsprodukter vid foten och hysa en mycket mager vegetation. För geologen erbjuda de dock säkert mycket af intresse att döma af de egendomliga formationer man ser på hvardera sidan. Dalbottnet upptages först af Lasiagrostis stepper med sparsamt uppträdande buskar, längre fram blir buskvegetationen mycket rik vid stränderna af den vildt skummande Tschufloden och närmare utgången af klyftan, i närheten af Dschilaryk, uppträder på sluttningarna en mängd vackra och intressanta örtväxter. Den deuriska rapphönan är allmän och ofta får man höra dess egendomliga, skrockande läte.

Under de två dagar vi behöfde för färden genom klyftan var vädret mycket ombytligt. Särdeles obehagligt var ett hagelfall med korn stora som bösskulor, hvilket gjorde hästarna alldeles oregerliga.

I närheten af Dschilaryk upptager Tschu från öster den större Kebinfloden, hvilken genomflyter den dalgång, som åtskiljer Transiliska Alatau från Kungei Alatau. Efter att under några timmar hafva färdats öfver en jämn stepp i riktning mot öster, veko vi in i en sidodal med grönskande sluttningar och stannade några dagar vid Kokdschon,

ett ganska högt beläget ställe några kilometer från Kebin-floden.

Kirgiserna hade kort förut slagit upp sina jurter, så att deras hjordar ännu icke hunnit anställa någon större förödelse i blomstermattan. En så yppig vegetation, som här var rådande isynnerhet vid bäckstränderna, hade jag ej ännu varit i tillfälle att få se i Central Asien. Den erinrade mig lifligt om de jättelika örterna i barrskogsregionen i Kaukasus och berodde på den bördiga, kalkhaltiga svartmyllan samt den tillräckliga bevattningen. Af buskar må nämnas rosor med gula och hvita blommor, berberis och hagtorn. Af örterna voro manshöga umbellater, lökarter, stormhatten, aklejan, pionen, ranunkler, nattviol, geranier, valerianer, tulpaner, Pedicularis-arter, blindnässlor, några stora syngenesister, förgätmigej och flere ärtväxter de mest karakteristiska. Men hvilken sorglig anblick företedde icke aulens omgifningar efter det hjordarna fått husera där några dagar. Marken var nästan svart med enstaka nedtrampade eller i toppen afbitna stänglar här och där. Den enda växt, som respekterades var den giftiga stormhatten. Samma förödelsens styggelse förestod under sommarens lopp alla dessa härliga, grönskande sluttningar.

Sommaren lät vänta på sig. Vi hade föreställt oss att här skulle man riktigt få njuta af klar himmel och värme. Emellertid hade vädret varit mycket ombytligt, regn och täta dimmor förhindrade längre utflykter och då temperaturen under dessa ruskiga dagar höll sig vid 10 till 12 grader, så blef vistelsen i jurterna ganska otreflig.

Den 16 juni lämnade vi Kokdschon och begåfvo oss genom en trång sidodal med en mycket yppig vegetation till Kebin-dalen. Denna har steppens natur likasom Kaschkara, men är icke så bred som denna. De på norra sidan af floden belägna sluttningarna upptagas äfven af stepper med en mager vegetation, de på den södra äro beklädda med en vacker gräsmatta och högre upp med barrskog. Denna uppträder i form af öar eller bekläder större sträckor, hvarvid gränslinjerna icke äro räta, utan skjuta ut i mer eller mindre utdragna vinklar. Gärna skulle vi ströfvat om-

kring i dessa vackra skogar, men kirgiserna förklarade att de icke vågade föra oss öfver floden. Denna var visserligen mycket strid, men tillika så smal, att vi förmodade att deras vägran att föra oss öfver berodde på bristande vilja. Huru orätt vi hade däri visade sig emellertid snart nog på ett sorgligt sätt. Under färden från vårt första lägerställe anträffade vi liket af en kirgis uppkastadt på stranden. Den olycklige hade gjort ett försök att komma öfver, men antagligen hade hästen snafvat och förlorat jämnvikten, hvarvid ryttaren ej kunnat rädda sig undan den rasande floden.

Så småningom drogo vi oss alt längre uppför dalen. Barrskogen tilltager i utsträckning och täthet samt sänker sig ända till dalbottnet, dock endast på den södra sidan om floden. Här och där uppträda branta klippor, och kasta sig silfverglittrande bäckar utmed branterna. Man märker äfven en förändring i vegetationen. Steppväxterna lämna rum för en sammanhängande gräsmatta, i hvilken edelweiss, Primula-arter med gredelina blommor och en mängd andra vackra örter bilda ett behagligt afbrott.

Vår afsikt var att tränga fram ända till Kebinflodens källor, för att sedan öfver Almatypasset nå Vjerny. Då vi hade nått Kaschkelen, en biflod, som från norr faller in i Kebin, fingo vi af där för tillfället bosatta kirgiser den upplysningen, att årstiden ännu var för litet framskriden, för att man skulle kunna med packhästar färdas öfver detta svåra och höga pass. Vi nödgades därför söka oss en väg öfver Kaschkelen passet och gjorde detta så mycket hällre, som vi ändå längre fram skulle få tillfälle att besöka Kebins källor under färden till Tianschan.

Den 23 juni lämnade vi Kebin dalen och följde den smala ridväg, som i nordlig riktning leder till Kaschkelenpasset. Vägen stiger mycket starkt, så att vi redan efter någon timmes ridt befunno oss i alpregionen. Hvilken rikedom på intressanta och vackra örter erbjödo icke de gräsbevuxna sluttningarna, fjällbäckarna och grusfälten.

Uppstigande till passhöjden var för hästarna mycket påkostande, icke blott på grund af den starka stigningen, utan äfven emedan marken betäckes af grus och skarpkan-

tade stenar. Då vi äntligen närmare middagen hade hunnit dit upp, mötte oss en oangenäm öfverraskning. På den norra sidan låg ännu ett så djupt snöfält, att det ej var möjligt att komma ner den vanliga vägen och det såg ut, som om vi skulle vara tvungna att återvända med oförrättadt ärende. Men nu visade vår vän dschigiten hvad han dugde till. Oaktadt det här uppe var ganska kallt, tog han af sig halaten, benkläderna och skodonen för att vara ledigare i sina rörelser samt begaf sig till häst till en närbelägen höjd för att försöka om vi möjligen där skulle kunna komma fram. Med en viss spänning följde våra blickar den kække mannen. Två gånger tumlade häst och ryttare utför branten, hvarvid båda ådrogo sig blodviten, men den tredje gången lyckades han i sina bemödanden och efter att hafva återvänt till oss, ledde han, allt i samma lätta kostym, våra hästar ner för den farliga branten.

På norra sidan slutta bärigen mycket svagare, så att vi flere timmar färdades inom alpregionen. I de högre delarna af denna hade våren ännu knappast gjort sitt inträde, så att där ej blommade några andra växter än en liten gulblommig *Draba* äfvensom de endast vid den smältande snön uppträdande *Oxygraphis glacialis* och *Hegemone lilacina*, af hvilka den senare är en verklig prydnad för dessa ödsliga näjder. Natten tillbraktes i en aul belägen i den öfre delen af barrskogsregionen och bebodd af kasaker.

Johannedagen bröto vi upp redan kl. 6 på morgonen, för att om möjligt ännu samma dag hinna fram till Vjerny. Den smala stigen ledde genom vacker skog på den högra stranden af floden. På den vänstra uppträdde grönskande sluttningar, där granitgrunden flerstädes trädde i dagen. Skogen upphörde småningom och vi färdades genom yppiga ängsmarker. Närmare ingången till dalen uppträda alt flere af de höga örter, som äro utmärkande för steeperna, och med förtjusning hälsade vi anblicken af den ändlösa slätten, som nu stod klädd i sin högsommarskrud. Middagstiden anlände vi till den stora byn Ljubovskaja. Solen brände hett och de vackra poppelalleerna inbjödo till hvila, men i fjärran syntes redan Vjernys trädgårdar och de lockade oss



KARA KIRGISER.

med ännu starkare makt. Där väntade oss helt säkert underrättelser från hemlandet och där fans ju så att säga ett stycke Europa. Således framåt.

Längs vägen finnes en mängd större och mindre planteringar af popplar, almar och pilar, hvilka lifvas af fåglarnas sång. Skogsdungar och alleer af nyss nämnda träslag finner man vidt och bredt i Semiretschensk. De hafva alla att för sin uppkomst tacka den nyligen affidne generalen Kolpakoffski, hvars energi förmädde öfvervinna alla svårigheter, och som i dem rest åt sig en vacker minnesvård. Den största och vackraste af dem bär äfven hans namn.

Ett våldsamt oväder hade emellertid utbrutit i bärgen, som voro inhöljda i svarta moln. Regnet nådde dock ej oss förrän vi voro i närheten af staden. Där hade emellertid Ivan, som skyndat förut, skaffat oss två präktiga rum hos Ivan Vasiljevitsch Schlink. Vi sätta oss i soffan. Den skinande samovaren står på bordet. Bagaren presterar det bästa han har att bjuda på. Ivan hämtar in en skål med hönssoppa. Vi äro som hemma.

*V. F. Brotherus.*



## *Den högsta lycka.*

*Sök ej din lycka i njutning och fröjd:  
Värksamhet endast kan göra dig nöjd;  
Göm uti arbetets ro dina sorger,  
Ädel af trägen flit är lyckans höjd.*

*V. Ö.*

